

De Eikelmuis, het Kortessemse fruitratje

Daniel Bogaerts, Haspengouwse Eikelmuiswerkgroep,
Leeuwerstraat 19, B-3723 Kortessesem.
Mariotti Caroline, Milieudienst Kortessesem, Kerkplein 11,
B-3720 Kortessesem.

De Eikelmuis (*Eliomys quercinus*), in Kortessesem ook wel 'fruitrat' of 'slaperke' genoemd, behoort tot de familie van de slaapmuizen. Mede door het opvallend zwart oogmasker en de lange staart, die eindigt in een zwart-witte pluim, is zij niet te verwarren met andere muizensoorten. Alhoewel voornamelijk 's nachts actief kan de 'fruitrat' ook overdag gespot worden.

Het schepencollege gaf de volgende verklaring om haar keuze voor de Eikelmuis als gemeentelijke adoptiesoort te staven: 'De gemeente Kortessesem wil zorg dragen voor de verbetering van de levensomstandigheden van de Eikelmuis. De Eikelmuis is door de gemeente ge-

Foto: Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren

Foto: Rollin Verlinde

adopteerd als een bedreigde, typisch Limburgse soort met de bedoeling om de levenskansen van de soort op haar grondgebied te bevorderen. Kortessesem zal acties ondernemen en/of ondersteunen op basis van het actieplan om op haar grondgebied de leefgebieden te versterken of te verbinden. Zij zal ook de burgers informeren en opleiden over de acties en de noden van de Eikelmuis'.

Een bijkomende motivatie is dat de Eikelmuis dichtbij de mensen komt en niet enkel in een reservaat wordt aangetroffen (Nevelsteen, 2008). Dankzij het project 'Eikelmuis' van Natuurpunt Studie kon bovendien een potentiekaart voor deze soort in Kortessesem opgemaakt worden.

Verwezenlijkingen

Terreinacties

Kortessesem heeft cultuurhistorisch een band met hoogstamboomgaarden. Op 31 oktober 1993 werd de Konijnboomgaard (Nationale Boomgaardenstichting (NBS), 0,8 ha) opengesteld. De Enkelenbergboomgaard (5 ha) in Wintershoven, in 1997 gerealiseerd, is door een diversiteit aan fruitsoorten, de gevarieerde leeftijd van de hoogstambomen (een aantal ervan werden als 'geboortebomen' aangeplant), de meidoornhaag, het braamen rozenbottelstruweel, een houtkant met knoestige holle Veldesdoorns en het aangrenzende essen-olmenbos, een biotoop bij uit-

stek voor Eikelmuisen.

Het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren plantte in 2008 in Zammelen bij particulieren, in het kader van een EFRO-project, hoogstamfruitbomen aan, een maatregel om de biotoop voor Eikelmuis nog te verbeteren. Ook Natuurpunt liet in Zammelen haar areaal hoogstamboomgaard uitbreiden. Daarnaast verbindt Limburgs Landschap zich ertoe in Eggeringen bijkomende mantel- en/of zoomvegetatie te realiseren en haar areaal houtkanten en hagen te vergroten.

In 2008 startte het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, met de financiële steun van de provincie Limburg, het project 'vijf gemeentenpunt'. Naast de gemeenten Alken, Diepenbeek, Hasselt, Kortessesem en Wellen, zijn Onroerend Erfgoed, de Vlaamse Landmaatschappij, Natuurpunt en Limburgs Landschap betrokken partners. Het project beoogt extra leefgebied voor o.a. Kamsalamander, Steenuil, IJsvogel en Eikelmuis te creëren. De inrichting, het herstel en het onderhoud van kleine landschapselementen (hagen, poelen, hoogstamboomgaarden) zijn hiervoor prioritair. Ook het 'Landschapsloket' van het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren biedt in deze optiek mogelijkheden. Iedereen kan hier terecht voor info over projecten opgezet rond kleine landschapselementen.

Ook vermeldenswaard is het initiatief van de milieudienst van de gemeente Kortessesem om

vanaf 2010 het gebruik van muizen- en rat-
tenvergift en de vergiftiging door niet-speci-
fieke knaagdierbestrijding nader te bekijken.

Communicatie

Via de gemeentelijke website en 'Info Kortesse-
sem' worden de inwoners op de hoogte ge-
houden van de activiteiten omtrent hun adop-
tiesoort. Op 29 januari 2009 werden enkele
geadopteerde Limburgse soorten waaronder
de Eikelmuis, via TVLimburg in beeld ge-
bracht. Ook de eikelmuisbanner van Natuur-
punt Studie in de hal van het gemeentehuis
en de folder aan de balie zijn nuttige infobron-
nen. Nabij de dorpskerk van Zammelen wordt
de wandelaar via een infobord van de Green-
spot Zammelen van het Regionaal Landschap
Haspengouw en Voeren attent gemaakt op
het voorkomen van de Eikelmuis als 'de dub-
belganger van Zorro'. Het Regionaal Land-
schap Haspengouw en Voeren besteedt in
haar periodieke landschapskranten (oplage
130 000 exemplaren, bezorgd in elke Kortesse-
semse brievenbus) ook aandacht aan de ge-
adopteerde Limburgse soorten. In 2008, werd
onder de titel 'Vijf gemeenten, één landschap'
het herstel van dat landschap in het vijf ge-
meentepunt onder de loep genomen (Regio-
naal Landschap Haspengouw en Voeren,
2008).

Monitoring

In Vlaanderen komt de Eikelmuis in de Leem-
streek en langsheen de Westkust voor.

In Limburg komt ze grotendeels in de Haspen-
gouwse gemeenten voor, met als zwaartepunt
de as Sint-Truiden-Borgloon-Tongeren. De
spoorwegzate Tongeren-Jesseren is een kern-
gebied (Nevelsteen, 2007).

Foto: Inge Nevelsteen

Op de Europese Rode Lijst heeft zij de status
'kwetsbaar'. Op de Vlaamse Rode Lijst staat zij
genoteerd als 'momenteel niet bedreigd'. On-
derzoek in binnen- en buitenland geeft echter
aan dat Eikelmuisen alsmaar schaarser wor-
den. De Zoogdierenwerkgroep van Natuur-
punt Studie ging de aanwezigheid van de E-
ikelmuis na in enkele Vlaamse provincies.
Geconcludeerd werd dat de soort er plaatselijk
op achteruit gaat (Cortens & Verbeylen, 2009).

Alle informatie over de verspreiding van de
Eikelmuis in Kortessesem wordt in een archief op
de milieudienst bijgehouden. Het betreft o.a.
gegevens over het plaatsen en inventariseren
van eikelmuiskasten in 2007-2008 door P. Wa-
gemans (voormalig milieuambtenaar) en P.
Jamaer (voormalig duurzaamheidsambte-
naar), gegevens van conservatoren en particu-
lieren, leden van het Regionaal Landschap
Haspengouw en Voeren en de 'Haspengouwse
Eikelmuiswerkgroep'.

In 2006 werd een samenwerkingsovere-
enkomst afgesloten tussen de provincie Limburg
en Natuurpunt Studie om de Eikelmuis in Lim-
burg te inventariseren. Hiervoor werden er
520 ouderen in geschikt eikelmuisgebied geï-
nterviewd. Er werden 300 nestkasten opgehan-
gen. Er waren 38 oude waarnemingen bekend,
dit aantal steeg hierdoor tot 196. In deze over-
eenkomst werd er ook een potentiekaart op-
gesteld voor Kortessesem (Cortens & Verbey-
len, 2007).

De 'Haspengouwse Eikelmuiswerkgroep'
startte in 2009 en heeft zich als doel gesteld
het voorkomen van de Eikelmuis in Zuid-Lim-
burg (o.a. de gemeenten Bilzen, Borgloon, Die-
penbeek, Hasselt, Hoeselt, Kortessesem, Riemst
en Tongeren) op te volgen.

Inventarisatie gebeurt voornamelijk aan de
hand van nestkastcontroles.

Op 18 oktober 2002 werden tien zelfgemaakte
nestkasten via het project MOS-Groene
School, in overleg met de boswachter, door
studenten uit het Buitengewoon Secundair
Onderwijs De Dageraad, in het Belle Vuebos
opgehangen.

In het najaar van 2007 werd door de milieu-
dienst via het gemeentelijk infoblad een op-
roep gelanceerd om in gans Kortessesem vijftig
nestkasten op te hangen. De kasten vonden
een geschikte plaats in de tuin of op het eigen-
dom van een twintigtal inwoners, in de beide
boomgaarden van de Nationale Boomgaard-
stichting en in een hazelaaraanplanting. De
conservatoren van Limburgs Landschap en
Natuurpunt hingen in en rond hun respectie-
velijke natuurgebieden Eggertingen (februari
2008) en Zammelen (najaar 2009) bijkomend
elk vijftien nestkasten op.

Resultaten

Op 11 november 1998 werd in het Belle Vuebos
te Guigoven nog een slapende Eikelmuis aan-
getroffen. Tot op heden werd noch in de in

2002 opgehangen nestkasten, noch in de omgeving van het bos enig spoor van 'slaperkes' gevonden.

Op een totaal van vijftien nestkasten werd in 2009 in Kortesseem, in welgeteld één nestkast in het natuurgebied Zammelen, sporen van Eikelmuis aangetroffen. De gegevens van een tweede 'mystery'-nest in een hoogstamkerselaar bij een landbouwer, eveneens in Zammelen, zijn te vaag om gewag te kunnen maken van bewoning door Eikelmuis. Uit analyse van alle beschikbare gegevens, blijkt dus dat de slaapmuis in Kortesseem enkel nog in het kerkdorp Zammelen voorkomt. Ze gaat dus fel achteruit, een conclusie die niet enkel voor Limburg getrokken wordt.

Kansen en knelpunten

Kortesseem heeft nog geschikte leefgebieden voor Eikelmuis. Het gevoerde hoogstamboomgaardenbeleid schept bovendien bijkomend kansen voor andere soorten als Das en Steenuil.

Tijdens de inventarisatie bleek dat de inwoners hun 'fruitrat' kennen. Zij vonden de manier om met nestkasten te monitoren ook goed en waren benieuwd naar de inhoud van hun kasten, naar de occasionele 'krakers' (Koolmees, Bosmuis, Boomklever, Eekhoorn) ervan en wilden verder meewerken aan het eikelmuisproject. Als er gesproken wordt van welgeteld één door Eikelmuis bezette kast vin-

den ook zij dat hun adoptiesoort 'het niet goed doet' maar dat er nog hoop is.

Nestkasten ophangen en monitoren is bovendien een goed middel om Eikelmuis op te sporen. De eind 2009 verkregen gegevens in Kortesseem, bevestigen echter de neerwaartse trend van de soort die ook op andere plaatsen in Vlaanderen wordt waargenomen. Om te voorkomen dat de 'fruitrat' definitief gaat inslapen in Kortesseem, verdienen het kerkdorp Zammelen en haar natuurgebied, de enige plek waar de soort momenteel nog gevonden wordt, bijzondere aandacht. De in het najaar 2009 opgehangen bijkomende nestkasten in en rond het natuurgebied Zammelen geven hopelijk resultaat in het late voorjaar 2010. Een bijkomende optie is nestkasten plaatsen in de 900 meter lange 'corridor' tussen het kerngebied van de spoorwegzate Jesseren-Kerniel en Zammelen. Mogelijk gebruiken 'fruitratjes' deze stapstenen en krijgen wij een duidelijk zicht op de migratieroutes van deze soort. Intergemeentelijke samenwerking in de regio Kortesseem-Borgloon kan hierbij een hulpmiddel zijn.

Er valt echter ook één minpunt te noteren. Vlak voor de aanvang van deze eikelmuis campagne, was er een illegale kaalslag van een oude verwilderde kersenboomgaard in het potentieel eikelmuisbiotoop Hennisveld. Habitatvernietiging wordt over het algemeen beschouwd als één van de belangrijkste oorzaken van de achteruitgang van de Eikelmuis (Cortens & Verbeylen, 2009). Kritische opvolging van kapvergunningen voor hoogstamboomgaarden is in die optiek zeker nodig!

Conclusie

Ondanks uitstekend habitat, is de achteruitgang van de soort in Kortesseem alarmerend. Een en ander staat in schril contrast met haar voorkomen tien, vijftien jaar geleden. Zonder de andere waardevolle eikelmuisbiotopen uit het oog te verliezen dient de relictpopulatie in Zammelen alle mogelijke aandacht en prioriteit te krijgen. Met de al genomen en de nog te nemen beschermingsmaatregelen wordt gehoopt dat deze aarbare soort zich in de toekomst op het grondgebied Kortesseem zal handhaven.

Dankwoord

Een bijzonder woord van dank gaat naar de gemeente Kortesseem, het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, de 'Vlaamse Eikelmuiswerkgroep', de 'Haspengouwse Eikelmuiswerkgroep', Limburgs Landschap en Natuurpunt Kortesseem en verder ook naar iedereen die ons geholpen heeft bij het tot stand komen van dit artikel.

Referenties

- CORTENS, J. & VERBEYLEN, G., 2007. Verspreiding en monitoring van en beschermingsmaatregelen voor de Eikelmuis (*Eliomys quercinus*) in Limburg, met bijzondere aandacht voor Kortesseem. Rapport Natuur.studie 2007/11, Natuurpunt Studie (Zoogdierwerkgroep) in samenwerking met provincie Limburg/LIKONA, Mechelen, België, 54 pp.
- CORTENS, J. & VERBEYLEN, G., 2009. De Eikelmuis in Vlaanderen. Synthese van drie jaar inventariseren en aanzet tot effectieve soortbescherming. Rapport Natuur.studie 2009/1, Natuurpunt Studie (Zoogdierwerkgroep), Mechelen, België, 169 pp.
- NEVELSTEEN, I. (ed.), 2008. ACTIEPLAN KORTESSEEM. Eikelmuis (nr. 24). Een uitgave van de provincie Limburg, D/2007/5857/69, 105 pp.
- REGIONAAL LANDSCHAP HASPENGOUW EN VOEREN, 2008. Vijf gemeenten, één landschap. In Landschapskrant (nr.18). Een uitgave van het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, 4 pp.

Summary

The municipality of Kortesseem adopted the garden dormouse (*Eliomys quercinus*). To protect this dormouse, often living near people, the municipality and Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, support – both logistically and financially – residents taking measures on their terrain to protect the garden dormouse. Such measures include properly managing old orchards or installing nestboxes. In 2009 over fifty nestboxes were controlled, but only in one box in the nature reserve Zammelen, a garden dormouse was found. Information on how to recognize and protect this animal, can be found in a folder, made by Natuurpunt. The garden dormouse also features on bill boards in Kortesseem and even received its own statue.